



Promjenama do održivosti suvremenog kapitalizma

„Industrija mora imati viziju novog stoljeća sagledanu kroz integrirani okolišni pristup. Mnoge kompanije nisu dostigle tu razinu ali većina pokušava. One koje ne pokušavaju ne predstavljaju dugoročni nikakav problem, zato jer jednostavno neće još dugo biti prisutne. To je realnost današnje konkurentnosti.“
Edgar Wollard, DuPont¹

Ako se ekološkim vizionarima može priznati da su izradili koncepte zelene ekonomije i životnih stilova 21. stoljeća, onda se mora naglasiti da oživotvorenje tih istih koncepata ponajviše zavisi od industrijskih gospodarskih subjekata i njihovim strategijama konkurentnosti.

Svijest o svim ograničenjima Zemlje na kojoj živimo – povećana populacija, ograničeni energetske resursi i neujednačeni razvoj pojedinih zemalja – razlog su što je pojam održivog razvoja (engl. *Sustainable Growth*) zadnjih petnaestak godina ušao u sve sfere ljudskog života.

Održivi razvoj je takav razvoj za potrebe sadašnjosti, koji ne umanjuje mogućnosti i sposobnosti budućih generacija da rade na razvoju svojih potreba. Može se reći da je **održivi rast (razvoj) skladan odnos društva, ekonomije i ekologije kako bi se prirodno bogatstvo planeta sačuvalo i za buduće naraštaje.**¹ Novo vrijeme dakle, traži da ekonomija i društvena odgovornost poduzeća ostvare uzajamnu ravnotežu.

Jednostavno rečeno radi se o korištenju, očuvanju i obnavljanju svih resursa na Zemlji, te svijesti da život budućih pokoljenja ovisi o tome koliko se današnje generacije odgovorno ponašaju.

No, problem je u vrijednosti! „Ne čuvamo ono čemu nismo odredili vrijednost“, stoji u jednoj edukativnoj publikaciji HR PSOR-a.¹ Činjenica jest da mnogi prirodni izvori i usluge trenutno nemaju novčane vrijednosti pa bi se određivanjem njihove cijene smanjilo onečišćenje i rasipanje resursa.

Primjerice, Hrvatska propušta ekonomski iskoristiti čak 90% ukupnih vod(e)nih potencijala a BiH ne koristi čak 63% svojih obnovljivih izvora energije!¹ S druge strane, sve je jasnije kako su čovjekove aktivnosti glavni razlozi štetnih prirodnih poremećaja poput globalnog zatopljenja i klimatskih promjena. Tako je središnji večernji tv-dnevnik HRT-a 7. kolovoza 2007. objavio vijest da je od žeđi na Kornatima uginulo oko 1.300 ovaca (od ukupno 5.000). Oni rijetki (i stariji) tamošnji domoroci kazali su da ne pamte takve vrućine na svojim otocima i ne gubeći smisao za humor dodali: „Ako je ovo raj na zemlji, onda bismo radije sada bili u paklu!“

U praksi, održivi razvoj znači uravnotežiti zahtjeve zaštite okoliša, razvoja gospodarstva i razvoja društva. Naravno da ni u jednom trenutku, niti jedna od ovih triju sastavnica održivog razvoja ne smije biti zanemarena ili dovedena u prioritetnu poziciju nauštrb preostale dvije.

Održivi razvoj uvjetuje da potrošnja resursa mora biti manja od obnavljanja (potrošnja < obnavljanje). Održivost kapitalizma je zapravo toliko važna, da je ne bi bilo primjereno prepustiti političarima i ekonomistima. Svi ljudi imaju obvezu i odgovornost da shvate važnost ove problematike, da se uključe i da proaktivno djeluju. Treba li nam boljeg primjera od krize hipotekarnog kreditiranja u SAD koje je gotovo „u jednom danu“ generiralo globalnu financijsku recesiju i urušilo neoliberalni kapitalizam kojega sada spašavaju intervencije države?



Zabrinjavajući aspekti ljudskih aktivnosti na našoj planeti, neminovno dovode do pitanja: **Kakve promjene poduzeti da bi suvremeni, neoliberalni kapitalizam bio održiv?**

Održivost naime, izravno ovisi o energiji jer se bilo što korisno u održivom životu čovjeka (hrana, odjeća, kuće, automobili), oslanja na energetske izvore, piše američki znanstvenik John Ikerd.¹ Nedostatak plina ili skuplja nafta, primjerice, izazivaju lančane reakcije. Tvornice prekidaju proizvodnju, zaposlenici se u svojim uredima smrjavaju od hladnoće, mobilnost je ograničena, cijene rastu zajedno s inflacijom a problemi konkurentnosti velikog broja nacionalnih gospodarstva još se više zaoštavaju u ionako teškim uvjetima globaliziranog tržišta.

Samo naizgled se čini da energija može jednostavno biti reciklirana i korištena zauvijek, što bi neminovno dovelo do poželjne održivosti. No, jednom iskorištena energija se prije sljedeće uporabe, mora rekoncentrirati, reorganizirati i restaurirati. Problem je što kapitalistički poduzetnici nemaju ekonomskih pobuda da investiraju u obnavljanje izvora energije, već to čine samo da bi podržali postojeću potrošnju i profitabilnost poslovanja, a ne da bi energiju sačuvali za generacije koje će tek doći.

Rad, promišljanje i kretanje čovjeka zahtijevaju ljudsku energiju a svi oblici ljudske energije – rad, upravljanje, inoviranje, kreativnost – su proizvodi društvenih odnosa. Ljudi se ne mogu radati, sazrijevati i postati *korisni*, bez pomoći i *osobne* brige drugih ljudi. Da bi postali produktivni članovi složenih društvenih zajednica, moraju se prethodno educirati, trenirati, civilizirati i socijalizirati.

Gospodarski subjekti, vlade pojedinih država, međunarodne institucije i nacionalne ekonomije upravo ovise o sposobnostima ljudi da rade i stvaraju zajedno za opću dobrobit jer je ljudska produktivnost izravan rezultat zdravih međuljudskih odnosa unutar obitelji, prijateljskih veza, društava i zajednica.

Suvremeni kapitalizam, pak, neizbježno rasipa, raspršuje i narušava društvenu energiju jer po prirodi devalvira međuljudske odnose i razdvaja ljude. Maksimalna ekonomska učinkovitost zahtijeva od ljudi da se jedni prema drugima, odnose *nepristrano* i *neosobno*. Ako se želi ostvariti efikasno funkcioniranje kapitalističkog gospodarstva, ljudi i organizacije se moraju uzajamno nepoštedno natjecati. Kada ljudi više vremena i energije provode radeći, da bi uopće bili ekonomski produktivni, onda im je na raspolaganju manje vremena i energije za privatni život, te obiteljske i društvene odnose. Posljedica je zanemarivanje ili potpuno gašenje međuljudskih odnosa unutar pojedinih zajednica.

Kao složena društva, u kojima ljudi jedni drugima olakšavaju život putem uzajamnih odnosa i prirodnog okruženja, nacionalne ekonomije zapravo ništa *ne proizvode*. One jednostavno transformiraju fizičku i društvenu energiju u sirovine i ljudski rad, koji se mogu razmijeniti na tržištima. Svekoliki gospodarski kapital derivira iz prirodnog ili iz društvenog kapitala. Jednom kada se oba spomenuta kapitala iscrpe, nestat će i izvori gospodarskog kapitala. Bez kapitala, gospodarstvo gubi mogućnost da proizvodi i tendira prema *ekonomskoj entropiji*. Kapitalizam kao sustav, ne osigurava ekonomske inicijative za održivi život na zemlji, ali srećom ljudi za to imaju prirodenu sposobnost i nagon.

Ovako shvaćeni suvremeni kapitalizam, stoga, jednostavno nije održiv jer mora biti utemeljen na potpuno drukčijoj, tj. paradigmi *živućih sustava*: samostalni rast, samoopstojnost, samoodržanje, reprodukcija i regeneracija.



Kao što znamo, živeće biljke raspolažu prirođenim sposobnostima da upiju, organiziraju i da sačuvaju sunčevu energiju, kako bi podržale druge živeće organizme i nadoknadile energiju koja se neminovno gubi.

Živeće stvari također imaju urođenu sklonost za reproduciranjem vrste. Ljudi, primjerice, izdvajaju velike količine vremena i energije da stvore i podignu svoje obitelji, s vrlo malo ekonomske opravdanosti da to čine. Očito da životi jedinki nisu održivi jer svaki život završava smrću. No, zajednice i društva živućih pojedinaca imaju razvidnu sposobnost i prirodnu sklonost ka produktivnosti, iako značajan dio svoje životne energije posvećuju podizanju, njegovanju i prehranjivanju novih generacija. Spomenuta načela su zajednička svim živućim sustavima: ekosistemima, obiteljima, zajednicama, ekonomijama i kulturama.

S druge strane su međuljudski odnosi, te odnosi čovjeka i prirode, stvar izbora i zato ljudi moraju biti voljni i sposobni da bi svjesno i svrhovito odabrali. Ta paradigma vrijedi i u slučaju kada je riječ o odgovarajućoj brizi prema zemlji i prirodi oko nas. Pritom čovjek ne bi smio biti sebičan i zapostaviti dobrobit sljedećih generacija. Kroz svoju povijest, čovjek je nasuprot izolaciji, odabirao obitelji, zajednice i društva. Čak i onda kada mu to nije bilo u kratkoročnom osobnom interesu. U tisućljetnoj prošlosti čovjek je iskazivao osjećaj poštovanja i brige prema zemlji premda nije bio potican da se ponaša tako. Tek u posljednjih nekoliko desetljeća se znatan dio ljudske populacije okrenuo ograničenim vlastitim interesima, nauštrb zajedništva i na štetu prirodnog okruženja.

Društvena i etička načela su narušena, preobrazivši kapitalizam u neodrživi sustav neograničene apsorpcije i eksploatacije. Da bi sačuvali održivost, ljudi se moraju mijenjati i donositi savjesne odluke radi obnove, a ne samo uporabe zaliha prirodnog kapitala.

Nove ekonomije održivosti, da bi opstale, u kapitalističku poslovnu filozofiju moraju reintegrirati društvene i etičke vrijednosti, na način da se pritom obnovi osjećaj za ravnovjesje u ekonomskim sustavima. Naime, promjene koje iziskuju energetske izvori, zagađenje zraka i vode, jednako kao i klimatske promjene, tiču se ne samo pojedinih nacionalnih zajednica i društava, međunarodnih organizacija i multinacionalnih kompanija, već cjelokupnog čovječanstva.

¹ Mirjana Matešić, „Ekodjelotvornost – oruđe HR PSOR-a“, Privredni vjesnik, „Godišnje izdanje o održivom razvoju, Hrvatska 2004.“, Zagreb, 2004.

¹ Perkov Davor, „Upravljanjem promjenama do održivog rasta poduzeća“ (doktorska disertacija), EF Zagreb, 2008., str. 35

¹ Jelić Mück Višnja (ur.), „Poslovni svijet u održivom razvoju“, HR PSOR, Zagreb, 2002.

¹ Haris Silajdžić na otvorenju međunar. kongresa ICES 2008, 9. listopada na Ekonom. fakultetu u Sarajevu

¹ John Ikerd, „Sustaining People through Agriculture Series“, Small Farm Today Magazine, Missouri Farm Publications, Clark, MO, Nov.-Dec, 2006.
<http://web.missouri.edu/~ikerdj/papers/SFT-Sustainable%20Capitalism.htm>